

Avoimuudesta tunnettuuteen

Huomioita nykysuomen ominaisuudennimistä

1. Nykysuomen produktiivien johdostyyppien joukossa ovat aivan karkisijoilla *-(u)us* : *-(u)ute-*, *-(y)ys* : *-(y)yte-* johtimiset nominikantaiset substantiivit, »ominaisuudennimet», kuten niitä on yleisimmän merkityksensä mukaisesti totuttu kutsu-
maan. Ikävä kyllä ei käytettävissä ole tarkkoja numerotietoja niiden asemasta ilmaisutaloudessamme. Knut Cannelin luettelee niitä Finska språket -teoksensa johto-opillisessa katsauksessa noin 800. Nykysuomen sanakirjaan pää- tai alihakusanoina sisältyvien ominaisuudennimien määrä on varmasti monin verroin suurempi, mutta tarkalleen se paljastuu vasta kun tutkimuksen ulottuville saadaan kauan kaivattu apuneuvo, Matti Sadeniemen ja Tuomo Tuomen toimittama suuri suomen kielen käänteissanakirja. Yhtä tärkeä kuin ominaisuudennimien määrä leksikaalisina yksikköinä on tietysti niiden esiintymistaajuus, ja se taas vaihtelee suuresti esityksen aihetta ja tyylivirettä myöten. Mitä käsitteellisempi esitys, sitä useammin ominaisuudennimiin joudutaan turvautumaan. Veijo Meren Manillaköyden kahdeltakymmeneltä ensimmäiseltä tekstisivulta tapaa ominaisuudennimen vain kerran; Lauri Hongon kirjoituksessa Varhaiskantaiset taudinselitykset ja parantamisnäytelmä (teoksessa Jumin keko = Tietolipas 17) esiintymiä mahtuu samaan sivumäärään kolmisenkymmentä.

Ominaisuudennimienkään johdin ei sentään liity vapaasti mihin tahansa nominikantaan. Produktiivein se on adjektiivikannan yhteydessä: *hyvyys*, *nuoruus*, *outous*, *hulluus*, *kiltteys*, *rikkaus*, *työläys*, *kauneus*, *alttius*, *pimeys*, *katkeruus*, *hankaluus*, *höperyys*, *vakavuus*, *terhakuus*, *lahjakuus*, *avonaisuus*, *onnellisuus*, *onnettomuus*, *banaalius* jne. lähes loputtomiin. Kumminkin on adjektiiveja, joista ominaisuudennimeä tuskin voidaan johtaa. Niitä ovat esimerkiksi kaksitavuiset perussanat *hupa*, *kumma*, *mätä* ja *sula*: johdokset **hupuus*, **kummuus*, **mätyys* ja **suluus* tuntuvat aivan teoreettisilta, eikä niitä mainitse Nykysuomen sanakirjakaan. Sellaisia *in*-loppuisia adjektiiveja kuin *avoim*, *irtaim* on ominaisuudennimien johdin näihin saakka myös vieronut: **avoimuus* ja **irtaimuus* on johdettu korvaamaan muokantaisilla johdoksilla *avonaisuus*, *irtonaisuus*. Käännöksi on tapahtunut aivan viime vuosina, kun odotuksenmukainen *avoimuus* on ruvennut silloin tällöin näyttäytymään ainakin sanomalehtien kulttuuripalstoilla: »Optimismi, *avoimuus*, keskustelevuus, nämä ovat niitä ominaisuuksia, jotka liittävät Kurjensaaren tähän aikaan» (Risto Hannula, US 18. 12. 1966); »Sen sijaan on ilmiselvää, että Joel Lehtonen voittaa nuo muut sekä *avoimmuudessaan* [sic!] että rohkeudessaan ja häikäilemättömyydessään» (Vilho Suomi, US 21. 12. 1969). Juuri

tällaisessa käytössä *avoimuus* tuntuu täyttävän ilmaisujärjestelmään jäänyttä aukkoa.¹

Eräitä adjektiivityyppejä ominaisuudennimien johdin on vanhastaan vieronut myös siten, että kantavartaloa on laajennettava *-ise-* johtimella ennen kuin *-(u)us*, *-(y)ys* suostuu jatkoksi. *-lias*-adjektiiveista (*antelias*, *utelias* jne.) ja *-las*-adjektiivista *joutilas* ei synny sen tyyppisiä johdoksia kuin **antelias* (**anteliuus*), **joutilais* (**joutiluus*), vaan käytössä ovat vain pitemmät tyypit *anteliaisuus*, *joutilaisuus*. Aiemmin olivat samassa asemassa osittain myös *-kas*-adjektiivit: *lahjakas* → *lahjakkaisuus*, *älykäs* → *älykkäisyys* jne. Vielä vuonna 1957 totesi Aarni Penttilä Suomen kieliopissaan (s. 306), että tällaiset johdokset »ovat väistymässä käytännöstä» lyhemmän *lahjakuus*, *älykkyys* -tyypin hyväksi. Todellisuudessa ne olivat silloin jo kokonaan väistyneet, eivätkä ne pitkään aikaan varhemminkaan liene olleet yksinomaisia. Martti Rapolan ensiesiintymäluettelon mukaan on esimerkiksi *nerokkuus* ollut tuttu jo Europaeukselle 1853, *itsekkyyys* ja *newokkuus* Ahlmanille 1865. — Monista vierasperäisistä *i*-loppuisista adjektiiveista ovat »*ise*-laajenteiset» ominaisuudennimijohdokset näihin asti olleet tavallisia, vaikka kantasanaa ei käytettäisikään *-inen*-loppuisena: *bananaisuus* pro *bananaius* (vaikka *bananaali*), *triviaalisuus* pro *triviaalius* (vaikka *triviaali*), *korrektisuus* pro *korrektius* (vaikka *korrekti*). Lyhemmät ominaisuudennimet ovat viime vuosina suuresti yleistyneet näissäkin tapauksissa.

Omaa ryhmäänsä ovat adjektiivien (ja partisiippien) komparatiivi- ja superlatiivimuotoihin perustuvat ominaisuudennimet. Komparatiivikantaisia on viljelty jo kauan: Rapolan mukaan esimerkiksi *vanhempuus* jo Gananderilla 1787, nykytyyppinen *vanhemmuus* Renvallilla 1826, *paremmuus* Lönnotilla 1847, *etevämmuus* Europaeuksella 1853. Tyyppi on kuitenkin jäänyt puoliproduktiiviksi. Tarvittaessa ominaisuudennimi voidaan kyllä johtaa miltei mistä tahansa komparatiivista (*laihemmuus*, *lahjakkaammuus*, *tarkoituksenmukaisemmuus*, *viehättävämmuus* jne.), mutta suhteellisen vakiintuneina voi pitää vain muutamia harvoja johdoksia (paitsi *etevämmuus*, *paremmuus* ja *vanhemmuus* myös esimerkiksi *alemmuus* — huom. *alemmuuskompleksi* —, *enemmys*, *helppommuus*, *myöhemmys*, *nuoremuus*). Vielä harvinaisempia ovat superlatiivikantaiset ominaisuudennimet, niin mahdollisilta kuin ne teoriassa kuulostaisivatkin. Ainoa vakiintunut on talousalalta lähtenyt *suosituimmuus*, jota lienee ensimmäisenä käyttänyt Leo Harmaja lähes kuusikymmentä vuotta sitten ilmestyneessä J. Conradin Kansantalouselite- ja teoksen suomennoksessaan (ks. Vir. 1913 s. 114). Harvinaiseksi leimaa Nykysuomen sanakirja tuntemansa johdokset *parhaimmuus* ja *parhaus*, ja syrjään käytöstä on jäänyt myös 'maksimia' merkitsevä *enimmys*, josta sanakirjan aineskokoelmassa on muutama poiminto 1910- ja 1930-luvulta. Muistelen Matti Sadeniemen joskus takavuosina olleen pulassa, kun NS:n kokoelmista ei hevin löytynyt superlatiivikantaisia lisäesimerkkejä tyydyttämään jonkun yleisönosastonkirjoittajan uteliaisuutta. Kannattaa siksi ehkä mainita seuraavat tapaukset, joista varsin-

¹ Kolmen summittaisen synonyymien *aukkinaisen*, *avonaisen* ja *avoimen* merkitysalat eivät peitä aivan tarkoin toisiaan. *Avonaisen* merkitys on keskimäärin kai abstraktimpi kuin *aukkinaisen*, ja *avoimen* taas useissa crikoiskäytöissä abstraktimpi kuin *avonaisen*. Kurjensaaren ja Lehtosen suhtautuminen ihmisiin ei ole juuri voinut olla *aukkaista* eikä ehkä oikein kernaasti *avonaista*-kaan, sen sijaan kyllä *avointa* (= avomielistä).

kin kahden ensimmäisen ilmaisutekniikka tuntuu sujuvalta ja seuraamisen arvoiselta: »Korhonen, joka on vakuuttavasti osoittanut kestitysveron *vanhimmuuden* ja varhaisen germaanisen alkuperän, on myös aivan oikein tähdentänyt, että — —» (Kustaa Vilkuna, Vir. 1951 s. 265); »Lantio on *nuorimmuuttaan* koko rakenteemme heikoin kohta» (Lauri Pihkala, Suomalainen 2/1967); »— — raha on ollut, on ja tulee aina olemaan ylivoimainen ykkönen kaikkien maksuvälineitten joukossa. Ja sen ylivoimaista *miellyttävimmyyttä* ei kukaan kykene asettamaan edes kysymyksen-alaiseksi» (HS:n yleisönosastossa 16. 2. 1970).

2. Substantiivikantaan ei ominaisuudennimien johdin liity läheskään yhtä herkästi kuin adjektiivieihin. On vain muutamia kymmeniä sellaisia vakiintuneita tapauksia kuin *aateluus*, *amatööriys*, *asiakkuus*, *ehdokkuus*, *emännys*, *heimous*, *herruus*, *ihmisyys*, *isyys*, *isännys*, *johtajuus* (myös *puheenjohtajuus*), *jumaluus*, *jäsenyys*, *kansalaisuus*, *karkuruus*, *kohtuus*, *kummius*, *kumppanuus*, *kuninkuus*, *lankous*, *lapsuus*, *leskeys*, *marttyyrius*, *mestaruus*, *miehuus* ja *miehyys*, *ministeriys*, *naapurisuus*, *noituus*, *orjuus*, *orpous*, *osuus*, *pakanuus*, *pakolaisuus*, *pelkuruus*, *piikkuus*, *poikkuus*, *päällikkyyys*, *sankaruus*, *sihteeriys*, *siirtolaisuus*, *sukulaisuus*, *talous*, *tietous*, *toveruus*, *tyrannius*, *valtiuus*, *valtuus*, *vankeus*, *varkaus*, *velhous*, *veljeys*, *ystävyyys*, *äitiys*. Lähes kaikkien kantana on henkilöä merkitsevä sana; poikkeuksia ovat ensinnäkin *aateluus*, *heimous* ja *valtuus*, toiseksi muutamat sellaiset kansankielestä juontuvat tapaukset kuin *kohtuus*, *osuus*, *talous* ja *tietous*, jotka kukin osaltaan heijastelevat »ominaisuudennimien» johtimen alkuperäisen käyttöalan laajuutta ja johdosten merkityksen moninaisuutta. Mistä tahansa henkilöäkään merkitsevästä sanasta ei ominaisuudennimiä ole näihin asti muodostettu: käytössä ovat olleet miltei yksinomaan sellaiset johdokset, jotka nojautuvat samamerkityksisiin ja yleensä myös samarakenteisiin vieraskielisiin malleihin, erityisesti ruotsin *-skap*-johdoksiin. (Ruotsissa esimerkiksi *amatörskap* 'amatööriys', *klientenskap* 'asiakkuus', *vårdnenskap* 'emännys', *faderskap* 'isyys', *husbondskap* ja *värdskap* 'isännys', *ledarskap* 'johtajuus', *medlemskap* 'jäsenyys' jne.; eräissä tapauksissa kuitenkin toisentyypinen vastine: *adlig börd* tai pelkkä *adel* 'aateluus', *kandidatur* 'ehdokkuus', *herradöme* tai *herravälde* 'herruus', *mänsklighet* tai *humanitet* 'ihmisyys', *gudom* 'jumaluus' yms.) Juuri tässä kohden tuntuvat sulut kuitenkin olevan aukeamassa. Kun Matti Sadeniemi tarjoaa autokyytiä lausumalla »Huolitko minun *sofööriydestäni*?», hän käyttää substantiivikantaista ominaisuudennimeä, jota ei Nykysuomen sanakirjasta tapaa mutta joka luontevasti liittyy vanhastaan käytössä olleisiin. Samantapaisia NS:aan sisällyttämiä johdoksia huomaa nykyään tuon tuostakin. Pieni poimielma:

agenttius: Lauran ääni muuttui katkeraksi. — Päävaara on revisionismi. Siinä uusi käyttökelpoinen sana. Trotskilaisuus, imperialismin agenttius, titolaisuus ovat vanhentuneita ja käyttökeltottomia. Aira Sinervo, Koskessa kolisten, 1960, s. 248.

ahmattius: Liza oli aina pitänyt sokeroiduista manteleista, ja nyt hän ahmi niitä satumaisin määrin — — mutta askeettinen Pnin tarkkaili hänen ahmattiuttaan pudistellen päätään vain ihastuksissaan ja kunnoittavasti. Vladimir Nabokov, Pnin (suom. Vappu Roos), 1959, s. 49.

aituruus: Tyyppienväliset [nim. johdostyyppien väliset] kosketuskohdat ovat muuallakin aiheuttaneet jonkin verran aituruutta. Martti Rapola, Vir. 1954 s. 137.

hankkijuus: Aikoinaan tiedämme Suomessa olleen hovihankkijoita runsaastikin, mutta viime vuosina ei ole enää niitä kylttejä näkynyt, mille seikalle tarjoaa luonnollisen selityksen se, että hovihankkijuus lakkaa asianomaisen majesteetin kuollessa. Suomen Kuvalehti 19/1962.

huippuus: Ennen ehkä oli mahdollisuus lähettää heikompiakin mies palkintomatkalle olympialaisiin, — — mutta kuluvan vuosikymmenen loppupuolella ei edes kansallinen ylivoimainen huippuus takaa edes reaalista mahdollisuutta sijoittumiseen. US 21. 8. 1968.

kipparius: Mikä on teko? Toisen valtakunnan valtaus, maakaasusopimuksen allekirjoitus, julkinen sukupuoliakti, raketin ampuminen avaruuteen? Käytännön kipparius, toimikunnan puheenjohtajuus, johtokunnan jäsenyys, keskusjärjestön sihteerisyys? US 10. 11. 1969 (sit. Nootti-lehdestä).

komentajuus: Keinosen vastainen oppositio pani parastaan ja lopulta, komentaajuutensa viimeisenä vuotena, Keinonen näytti suorastaan jouduttavan sen työtä. Suomen Kuvalehti 1/1970.

kuningattaruus: Nainen, joka oli lähinnä Yhdysvaltain kuningattaruutta, meni naimisiin ikääntyneen kreikkalaisen miljonäärin kanssa, — —. US 31. 12. 1969.

kynttilyys: No koulukynttilyydestä nyt ei ole yleensä niin kovin paljon iloa. Ministeri Aarre Simonen televisiohaastattelussa 15. 11. 1968.

lääkäryys HS:ssa 1969 (sitaatti jäänyt poimimatta). Vrt. *lääkäriys*: — — sen [Mehiläisen] toimittaja kun Kalevalan julkaisijana oli nopeasti kohoamassa yleisesti tunnetuksi kieliauktoriteetiksi — lääkäriydestään huolimatta. Lauri Hakulinen, SKRK 3. p. s. 359.

misseys: TV-ohjelma 2:n uusi kuuluttaja on Leena Saurama, os. Sipilä, joka on misseysajastaan kaunistunut niin, etten ollut tuntea. Uusi Maailma 23/1969.

muusikkous: Bachin kantaatti Ich weiss, dass mein Erlöser lebt toi ehkä selvimmin esiin ensikonsertoijan muusikkouden. Olavi Kauko, HS 23. 10. 1966.

naiseus: Uuden polven erään osan väitteitä kehitystasavalta Suomessa ovat muun muassa maailman mielettömyys ja Järjen ihana voitto, sukuelinten hallitseva asema ja naisten tarpeeton naiseus, sotilaiden saatanallisuus ja Saatanan olemattomuus eli toisin sanoen kirkon tarpeettomuus. Nootti 8/1968.

neekeritys: Työllisyys ja köyhyys muodostavat neekerien ongelman tiiviin kudoksen, mutta sen sisällä on nekeritys ongelma yhä tänä päivänä. Heikki Brotherus, Suomalainen Suomi 9/1968. (Vrt. ranskan muotitermiin *négritude*.)

opettajuus: Opettajalla on liian merkitsevä asema koulussa. Opettajuus on suodatin, jonka läpi asiat kulkevat, paremmin tai huonommin. Teuvo Saavalainen, Parnasso 6/1966.

pioneerius: Edellä mainitut teokset esittelivät havainnollisesti Sibeliuksen eräänlaista pre-eksistenssiä tai pioneeriutta säveltaiteessamme. US helmik. 1968.

-porvarius: — — [on] silloin tällöin myös syötävä makkaraa ja juotava juhlaalajaa — se voi ideologiana olla makkaraporvariutta. Katso 46/1969.

presidenttiys: Vannoessaan virkavalan maaliskuun 1 päivänä 1925 hän [Lauri Kr. Relander] ei vielä ollut täyttänyt neljäkymmentäkahta vuotta eikä siis presidenttiytensä päättyessä viittäkymmentäkään! Lauri Hyvämäki, Suomalainen Suomi 9/1967 | Tutkimusten puuttuessa voidaan esittää vain arveluja, että Svinhufvudin tai Paasikiven presidenttiydellä on saattanut olla vaikutusta oikeiston vaalimenestyksiin 1930-luvulla ja 1949 — —. HS 31. 3. 1968 | Kamppailun viime päivät ovat tuoneet sähköistä jännitystä vaaliin, joka vielä parisen viikkoa sitten vaikutti melkein pä vain Nixonin presidenttiyden muodolliselta vahvistamiselta. US 5. 11. 1968 | Toinen tasavalta, jonka sanotaan alkaneen nimenomaan Urho Kekkosen presidenttiyden myötä, näyttää muuttuvan valtiollisilta sovellutuksiltaan päivä päivältä kansan jäädessä enimmäkseen ihmettelemään. US 25. 2. 1969.

professorius: Siinä tapauksessa, että äidinkielen kokeen nykytarkastajalla on riittävästi kouluelämän kokemusta tai hän professoriudestaan huolimatta pystyy tajuamaan kokelaan ajatusmaailmaa, yllätyksiä ja suuria heittoja ei satu. Aino Valli, US 15. 6. 1968.

pyrkiriys: Juttu [elokuvan aiheena oleva korruptiojuttu] on tämääntyypiseksi todella harvinaisen imponoivasti kytketty amerikkalaiseen todellisuuteen ja sisältää vahvoja vihjeitä mm. poliittisesta pyrkiryidestä — —. Heikki Eteläpää, US 19. 1. 1969.

rakastajattarius: Ja Ilmarin varman realistisia aatteita vastaa Marianan varman realistinen rakastajattarius. Matti Haavio, Ylioppilaslehti 4/1962.

rehtoriys: Johtokunta oli näet asettanut etusijalle dosentti Thomas Hammarin, jonka taakse oppilaitoksessa toimitetussa äänestyksessä oli siihen osallistuneista ylioppilaista asettunut vain vajaat 30 prosenttia, kun taas 60 prosenttia kannatti dosentti Börjessonin rehtoriutta. HS 16. 12. 1969.

rikkurius: Eräänä syynä rikkuruudelle [opiskelijain luentolakossa] mainittiin myös harvinaiset luentosarjat, joita ilman olisi muuten jääty. HS 24. 2. 1970.

-ruhtinattarius: Eikä [kuningatar] Kristiinan Suomen suuriruhtinattaruudesta näyttelyssä juuri jälkeäkään näy. HS 3. 7. 1966.

tekijyys: On eri asia, että hänen [G. E. Eurénin] tekijyyttänsä on ensi sijassa etsittävä juuri näin merkittyjen anonymijulkaisujen piiristä. Martti Rapola, Sananjalka 11 s. 14.

-toimittajuus: Luulen hänen tehneen nuokin pelkkää päätoimittajuuttaan. US 21. 11. 1969.

tosikkous: En ymmärrä sitä tosikkoutta, millä tekstini »herra Krem» on luettu sekä täällä että Ruotsissa. Suomenkieliset tieto-sanomat 1/1968.

tulenkantajuus: Professori Lauri Viljanen jakaa tulenkantajuuden kolmeen vaiheeseen: — —. HS 8. 5. 1969.

vänrikkiys: — — lääkärin vänrikkiys on paljasta ylellisyyttä, miehuuden korostusta. Jouko Tyyri, Ylioppilaslehti 16/1965.

Presidenttiyttä lukuun ottamatta kaikki huomaamani sanat ovat yhden poiminnon varassa. Aittoa kieltä ne kuitenkin ovat, elleivät vakiintuncina sanayksilöinä, niin joka tapauksessa vakiintuneen sanamuodostustyyppin täysivaltaisina edustajina. Nähtäväksi jää, joko tyyppi on tehnyt tärkeimmät valtauksensa vai levittäytykö se vähitellen yhä laajemmalle. Jo nyt se on edennyt pitemmälle kuin esimerkiksi ruotsin *-skap*-johdokset — tähän tulokseen päätyi ainakin professori Lars Huldén luetteloani silmätessään. Hänen mukaansa vain joillakin edellä luetelluista voi sanoa olevan suhteellisen vakiintuneen *-skap*-loppuisen vastineen (esim. *kommendantskap* 'komen-tajuuus', *författarskap* 'tekijyys', *redaktörskap* 'toimittajuus') ja jotkut voisivat samaan tapaan ruotsintua tilapäisesti (*»agentskap»* = 'agentuus', *»drottningsskap»* = 'kuningattaruus'), mutta useat vaatisivat vastineeksi kiertoilmausta (*kvinnlighet* 'naisuus', oik. »naisellisuus», *presidentperiod* tai *-tid* 'presidenttiys', oik. »presidenttikausi»). Valtaamatontakin maastoa suomen substantiivikantaisilla ominaisuudennimillä on vielä runsaasti edessään. Ani harvinaisia ovat toistaiseksi olleet mm. sellaiset uudistapaukset, joissa kantana olisi muu kuin henkilöä tarkoittava substantiivi. Mahdollisia ne kyllä ovat, ja parhaimmillaan ne voivat ryhdistää ilmaisua niinkin onnistuneesti kuin tilapäisepite *partikkelius* seuraavassa Matti Sadeniemen kirjoittamassa virkkeessä: »*Tila*-sanana partikkelius konneksiossa *minun tilalleni* ilmenee esim. siinä, että siihen ei voi liittää adjektiiviattribuuttia — —» (Vir. 1943 s. 41).

3. Adjektiivien tavoin voivat ominaisuudennimien kantana olla myös partisiipit. Partisiippikantaisten ominaisuudennimien produktiivius vaihtelee kuitenkin oudosti äärimmäisyydestä toiseen. Helpoimmin on ominaisuudennimen pohjaksi vanhastaan antautunut *-maton*, *-mätön* -tunnuksinen kielteinen partisiippi, ts. se partisiippi, joka suomen kieliopin sovinnaisissa ja epäsovinnaisemmissakin esityksissä on yleensä jätetty pois koko partisiippien joukosta (tämän menettelyn väkinäisyydestä ks. Vir. 1958 s. 81—82). Tavanomaisia ovat siten sellaiset johdokset kuin *riippumattomuus*, *sietämättömyys*, *kokemattomuus*, *käyttämättömyys* jne., tarvittaessa melkein verbistä kuin verbistä. Äskeiset neljä esimerkkiäni olen valinnut siten, että ne samalla kuvastavat kielteisen partisiipin merkityksen vaihtelua. Esimerkkien kantana olevilla kielteisillä partisiipeilla on kullakin erityyppinen vastine myönteisissä partisiipeissa — *riippumaton*) (akt. 1. partis. *riippuva(inen)*, *sietämätön*) (pass. 1. partis. *siedettävä* tai *siedettävissä oleva*, *kokematon*) (akt. 2. partis. *kokenut*, *käyttämätön*) (pass. 2. partis. *käytetty* —, ja voisi odottaa, että kieltopartisiipeista johtuneilla ominaisuudennimilläkin olisi täysi sarja myönteisiä vastineita. Näin symmetrinen ei järjestelmä kuitenkaan ole.

Vaivattominta näyttää ominaisuudennimien muodostus myönteisten partisiippien puolella olevan, milloin kantana on akt. 1. partisiippi. Varhemmin oli miltei sääntönä, että johdos pohjautui partisiipin adjektiivistuneeseen *-vainen*, *-väinen* -loppuiseen toisintoon, joka oli vanhalle kirjasuomelle tunnusomainen ja elää määrätapauksissa yhä meidän päiviemme yleiskielessä. Jo 1800-luvulla virta alkoi

kuitenkin hiljaiseen vetää tyypistä *kestäväsitys* lyhempään tyyppiin *kestävyys*. Sanakirjatietoja paremmin osoittavat kehityksen suuntaa tosiasiallisesta kielenkäytöstä tehdyt havainnot. V. 1961 valmistuneessa laudaturtyössään »Partisiippikantaisten ominaisuudennimien yleisyys ja käytäntöontulo lähinnä Valvojan vuosikertojen valossa» (säilytteillä Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksessa) on Anita Telakivi todennut, että esimerkiksi Valvojan vuosikerroista 1881 ja 1886 löytyy yhteensä 174 *kestäväsitys*-tyypistä esiintymää (41 eri ominaisuudennimestä: *ajattelevaisuus*, *-antavaisuus*, *armahtavaisuus*, *armahtelevaisuus*, *epäileväisyys*, *eriäväisyys*, *eroavaisuus*, *eroovaisuus*, *haaveksivaisuus*, *horjuvaisuus* jne.) mutta vain 16 *kestävyys*-tyypistä esiintymää (5 eri ominaisuudennimestä: *elävyys*, *kestävyys*, *pätevyys*, *sujuvuus*, *taitavuus*). Pitempi tyyppi menettää sitten vähitellen etumatkaansa. Viiden vuoden välein tehdyissä laskelmissa se on selvästi voitolla lyhyestä vielä v. 1941 (114 esiintymää 25 johdoksesta, lyhyttä tyyppiä 22 esiintymää 14 johdoksesta). V. 1946 ovat johdosten määrät jo tasoissa (kumpaakin tyyppiä 13 johdosta, esiintymiä kuitenkin pitkästä tyypistä 50, lyhyestä vain 26), ja v. 1951 lyhempiä johdoksia on enemmän kuin pitkiä (pitkää tyyppiä 19 johdosta, lyhyttä 21; esiintymiä pitkästä tyypistä 47, lyhyestä 46). Vuosi 1956 on otoksissa vihdoin ensimmäinen, jolloin lyhyt tyyppi on ohittanut pitkän sekä johdosten että niiden esiintymien määrässä (pitkää tyyppiä nyt 7 johdosta, lyhyttä 23; esiintymiä pitkästä tyypistä 35, lyhyestä 41). Kaiken aikaa on pitemmän tyyppin esiintymien määrää korottamassa suurtaajuinen johdos *tulevaisuus*, jonka esiintymiä on useina vuosina jopa puolet (1956 kolme neljäsosaa!) tapausten kokonaismäärästä. — Sattumaa ei tietenkään ole, että lopullinen murros *-vaisuus* ja *-vuus*-tyypin valtasuhteissa osuu juuri 1940- ja 1950-luvulle. Tietoisien kielenohjailun vaikutus kuvastuu kehityksessä selvästi (vrt. Saari-maa, Huonoa ja hyvää suomea, 1930, s. 50 ja Kielenopas, 1947, s. 69—70, SKS:n kielivaliokunnan suositus Vir. 1946 s. 496—497).

Paljon harvinaisempia ovat pass. 1. partisiipista johdetut ominaisuudennimet. Anita Telakiven koko aineistoon (16 Valvojan vuosikertaa) mahtui kaikkiaan 5 *-(t)tavaisuus*-tyypistä ja 15 *-(t)tavuus*-tyypistä pass. 1. partisiipin johdosta (esiintymiä vastaavasti 7 ja 60); akt. 1. partisiipin johdoksia taas oli 94 *-vaisuus*-tyypistä ja 53 *-vuus*-tyypistä (esiintymiä 1 259 ja 374). Suunta pitkästä tyypistä lyhyeen on tässäkin johdosryhmässä ilmeinen. Pitkät johdokset (*käytettäväisyys*, *luotettavaisuus*, *rangaistavaisuus*, *toivottavaisuus*, *ymmärrettäväisyys*) ajoittuvat yhtä vuodelta 1951 noteerattua *rangaistavaisuus*-tapausta lukuun ottamatta vuosiin 1886—1911. Lyhyiden osuus on viime vuosisadan puolella vähäinen (*luotettavuus* 1886, 1891, *suotavuus* 1886) mutta nousee reippaasti jo v. 1901: 10 esiintymää 6 sanasta on lyhyttä tyyppiä (*käytettävyyys*, *luotettavuus*, *nautittavuus*, *rakastettavuus*, *uskottavuus*, *valitettavuus*), eikä pitkää tyyppiä sisälly senvuotiseen aineistoon lainkaan.

Nykysuomen kauden alkaessa sata vuotta sitten oli akt. 1. partisiippiin perustuva ominaisuudennimityyppi jo kohtalaisen runsaslukuinen, pass. 1. partisiippiin perustuva vasta idullaan (Ahlmanilla 1865 ainakin *luotettavaisuus* ja *uskottavaisuus* sub

pålitlighet; edellinen näistä jo Heleniuksella ja Europaeuksella). Näistä lähtökohdista on kumpikin tyyppi sitten vuosikymmenien mittaan tasaisesti lisääntynyt. Melkoisesti raisumpaa on kehitys ollut akt. 2. partisiippiin perustuvissa ominaisuudennimissä. Sanakirjoihin näyttää koko viime vuosisadan puolella ennättäneen vain pari tämänyyppistä (*menneisyys* Ahlmanilla 1865 sub *förfluten*, *kuolleisuus* Lönnrotilla 1873), ja Telakiven Valvojan-poimintoihin on jaksona 1881—96 osunut pelkästään *menneisyys* (1881 ja 1891 ei kertaakaan, 1886 kolmesti, 1896 neljästi). Tyypin nopea produktiivistuminen näyttää alkaneen vuosisadan vaihteen tienoilla: vuoden 1901 Valvojassa on 8 esiintymää 3 johdoksesta (*heränneisyys*, *lukeneisuus*, *oppineisuus*), ja vuonna 1911 tavataan jo 14 esiintymää 8 johdoksesta (*hajaantuneisuus*, *kehittyneisyys*, *lukeneisuus*, *menneisyys*, *oppineisuus*, *sivistyneisyys*, *surkastuneisuus*; lisäksi *levinneisyys*, joka Hakulisen SKRK:n uudissanalueteloissa on nähtävästi sanakirjatietojen perusteella sijoitettu 1920-luvulla ja sen jälkeen syntyneiden uudissanojen ryhmään). Seuraavina vuosikymmeninä tyyppi edelleen vahvistaa asemaansa (Valvojassa 1951 yht. 41 esiintymää 9 johdoksesta, v. 1956 28 esiintymää 14 johdoksesta). Tätä nykyä se on selvästi runsaslukisempi kuin pass. 1. partisiippiin perustuva tyyppi, vaikkei ylläkään akt. 1. partisiippiin perustuvan verroille. Kaikkiaan on Telakiven poimimassa aineistossa 34 akt. 2. partisiippiin perustuvaa johdosta; esiintymiä on yhteensä 301.

Pirteässä ja yhä tuoreen tuntuudessa kirjoituksessaan »Sanansyntyopin asema äidinkielen opetuksessa» (Vir. 1931 s. 186—195) kiinnitti Knut Cannelin huomiota siihen erikoisuuteen, että akt. 2. partisiippiin perustuvat ominaisuudennimet *kohteliaisuus*, *puheliaisuus* -tyyppisten ominaisuudennimien tavoin »edellyttävät kantasanoikseen *-ise*-johtimisia, kielessä olemattomia johdannaisia (»kuolleinen, oppineinen»; »menneinen» on kuitenkin L[önnroti]lla ja esiintyy kirjallisuudessakin)» (mts. 193). Ei siis tavata sellaisia muodosteita kuin *kuolleus, *oppineus, *menneys, joihin teoriassa päädyttäisiin partisiipin vokaalivartalosta lähdettäessä (vrt. *tervee-* : *terveys*). Kuinka tämä selittyy? *Kohteliaisuus*-tyypissä on »*ise*-laajenteisuuden» yhtenä syynä nähtävästi se, että vaihtoehtoisia tyyppejä *kohteliaus, *kohteliuus on vierottu niihin sisältyvien hankalien vokaalikasaumien vuoksi. *Oppineisuus*-tyyppiin sen sijaan näyttää johtaneen toinen syy. Tyypin ensimmäinen ja yhä tavallisin edustaja *menneisyys* on selvästi nojautunut vastakohtaansa *tulevaisuuteen*, Pietari Hannikaisen 1845 käyttöön ottamaan neologismiin, joka tuonaikaisen käytännön mukaisesti tietenkin rakentui *-vainen*-loppuisen akt. 1. partisiipin pohjalle. *Menneisyttä* on seurannut *kuolleisuus*, sitä *oppineisuus*, *lukeneisuus* jne., kaikki saman kaavan mukaan vielä silloinkin kun *-vaisuus*-tyyppi jo rupesi antamaan tilaa lyhemmälle *-vuus*-tyypille. Lauri Kettunen ei ehkä tehnyt aivan aiheetonta ehdotusta, kun hän Hyvää vapaata suomea -teoksessaan v. 1949 (s. 92) esitti *lukeneisuuden*, *oppineisuuden* jne. korvaamista tavua lyhemmillä muodosteilla. Kettunen päätyi sellaisiin johdoksiin kuin *lukuuus*, *oppinuus*. Ne eivät olisi ainakaan ilmeisessä ristiriidassa vanhojen ominaisuudennimityyppien kirjaviiden vokaalisuhteiden kanssa, mutta jos uudistus haluttaisiin toteuttaa, olisi *lukeneus* ja *oppineus* kaiketi sentään asetettava niiden edelle. Näin pysyisi

äännteellisesti selvänä myös ero akt. 1. partisiipin johdoksiin: *ärtyvyys* — *ärtyneys* olisi käytännöllisempi pari kuin perin samanasuiset *ärtyvyys* ja *ärtyneisyys*.

Partisiippikantaistenkin ominaisuudennimien produktiivius näytetään suurimmalta osalta perustuvan vieraiden kielten malleihin. Näin on laita ainakin akt. ja pass. 1. partisiipin johdosten, joille jokseenkin säännöllisesti voidaan osoittaa esimerkiksi ruotsista ominaisuudennimityypiset (ei tosin partisiippikantaiset) vastineet: *horjuv(ais)uus* = *osäkerhet, ostadighet, labilitet, jatkuv(ais)uus* = *kontinuitet, liikkuv(ais)uus* = *rörlighet*; *luotettavuus* = *pålitlighet, naurettavuus* = *löjlighet* jne. Vähän ongelmallisempia ovat akt. 2. partisiipin johdot. Osalla on kyllä muissa kielissä ominaisuudennimityypisiä vastineita: esimerkiksi ruotsissa partisiipin perfektin tai omaan tai vierasperäiseen adjektiivin perustuvat *erfarenhet* = *kokeneisuus, utslitenhet* = *kuluneisuus, beläsenhet* = *lukeneisuus, stabilitet* = *vakiintuneisuus, trötthet* = *väsyneisyys*. Melkoinen määrä suomen johdoksia näyttää kuitenkin sukeutuneen ilman vierasta esikuvaa, vain oman ilmaisujärjestelmämme loogiseksi täydennykseksi. Ruotsi ei erota esimerkiksi *jännittynisyyttä jännityksestä* (molempien vastineena on teonnimi *spänning*) tai *pettynisyyttä pettymyksestä* (molemmat = *besvikelse*), ei liioin *kehittyneisyyttä kehityksestä* (molemmat = *utveckling*; »olojen kehittyneisyys» taas pelkästään »de utvecklade förhållandena»). Tässä kohden nykysuomi on hionut ilmaisutekniikkansa tarkemmaksi kuin monet muut kielet, ja kerran vauhtiin päästyään keino on myös päässyt yleiseen käyttöön, toisin kuin harvinaisiksi jääneet komparatiivi- ja superlatiivikantaiset ominaisuudennimijohdot. Tekee mieli väittää, että tarkkuus on joskus johtanut turhantarkkuuteenkin. Niin on käynyt silloin, kun muodikkaat partisiippikantaiset johdot *levinneisyys* ja *perehtyneisyys* ovat ruvenneet syrjäyttämään vanhastaan käytettyjä, astetta näppärämpiä johdoksia *levikki* ja *perehtymys*, joiden täsmällisyydessäkään tuskin on moitteen sijaa.²

4. Olen jättänyt viimeiseksi pass. 2. partisiipin käytön ominaisuudennimien kantana. Vastaavasta partisiippimuodosta, transitiiviverbien partisiipin perfektistä, voidaan ominaisuudennimiä johtaa verraten vapaasti muun muassa ruotsissa (*bundenhet, slutenhet, övergivenhet* jne.), saksassa ja englannissa, eikä näytä olevan mitään muodollista syytä, joka estäisi suomessakin käyttämästä samaa ilmaisukeinoa. Kumminkin tämä keino on jäänyt meiltä hyödyntämättä. On yksi ainoa vakiintunut tähän kuuluva tapaus, *tuttuus*, ja senkin näyttää mahdollistaneen vain konsonanttivartalaisen partisiipin irtautuminen *tuntea*-verbin paradigmasta: kyseessä ei ole partisiipin vaan adjektiivin johdos. Eikö tarvetta **sidottuus*, **tunnettuus*-tyyppisiin partisiippikantaisiin johdoksiin olekaan suomessa niin kuin muissa kielissä?

Piilevää tarvetta nähtävästi kyllä on. Sen osoittavat jo ne erilaiset enemmän tai vähemmän kömpelöt kiertämistavat, joihin näkee turvauduttavan silloin kun

² Sekä epätarkkuudesta että epäsuomalaisuudesta taas on kysymys silloin, kun *-neisuus*-johdoksiin kiintynyt saksasta suomentaja puhuu viskoosin luonnetyyppin »puuttuvasta hermostuneisuudesta» pro yksinkertaisesti *hermostumattomuudesta*.

pass. 2. partisiippiin perustuva ominaisuudennimi tuntuisi täsmällisimmältä ratkaisulta. Viljo Tarkiainen kirjoittaa Suomalaisen kirjallisuuden historiassaan (s. 62): »Mutta keskiajalla vieraan vallan alaisuudessa sai myös alkunsa se nurin-kurinen kehitys, joka — — antoi viimein aihetta voimia kuluttavaan sivistystaiste-luun, ennenkuin suomalaisuus pääsi nousemaan pitkällisestä *polkeutuneisuudesta*.» Ilmaisussaan huolellinen Tarkiainen ei olisi varmaan puhunut *polkeutuneesta* sivistyksestä (pro *poljetusta*). Se että hän silti johti ominaisuudennimen tuosta passiiviverbin akt. 2. partisiipista, kuvastaa ilmeisesti kielen keinottomuutta: ei ollut ominaisuuden-nimeä *poljetuus, johon olisi voinut tarttua. Tämänäyttöinen kiertokeino on tavalli-sempi kuin ensimmältä luulisikaan. Otavan ison tietosanakirjan artikkelissa Aste-vaihtelu puhutaan tavun *sulkeutuneisuudesta* (pro umpinaisuudesta); ilmaus on periy-tynyt vanhassa Tietosanakirjassa julkaistusta Astevaihtelu-artikkelista saakka eli siis ajoilta, jolloin avonaisen tavun vastakohta oli *suljettu* (ei sulkeutunut!) tavu. Lehtiutisessa voidaan puhua »käytettävissä olevien [radio]lähetyismahdollisuuk-sien *rajoittuneisuudesta*», vaikka sama kirjoittaja toisaalla mainitsee mahdollisuuksien olevan *rajoitettuja* (ei rajoittuneita). Kielenhuollolle tällaisista kierrännäisistä on voinut olla hyötyäkin. Aikana, jolloin yleisesti puhuttiin pass. 2. partisiippiä käyt-täen »kultivoidusta» tai »raffinoidusta» tyylistä tai »rutinoidusta» taiteilijasta, saatettiin muunlaisen ominaisuudennimen puutteessa viitata tyylin »kultivoitunei-suuteen» tai »raffinoituneisuuteen» tai taiteilijan »rutinoituneisuuteen», ja juuri tällaiset ominaisuudennimet kai ovat osaltaan jouduttaneet myös *kultivoitunut*, *raffi-noitunut*, *rutinoitunut* -tyyppisten partisiippien yleistymistä parin viime vuosikymme-nen aikana.

Kiertokeinoja on toisenlaisiakin. Seuraava esimerkki on Matti Kuusen tekstistä: »Ei-indoeurooppalainen äidinkieli on niiden [unkarilaisten, virolaisten ja suoma-laisten] kulttuurihistoriassa merkinnyt usein *halveksunnanalaisuutta* — —» (Suomen kirjallisuus I s. 8). Tuskin voidaan kuvitella, että Kuusi kirjoittaisi *halveksunnanalai-sesta* kansasta (pro *halveksutusta*), ja kuitenkin hän on ominaisuudennimeä tarvitse-saan tuntenut »halveksunnanalaisuuden» pienemmäksi pahaksi kuin ajateltavissa olevan *halveksuttuuden. Joskus taas näkee käytettävän pass. 1. partisiippiin perus-tuvaa ominaisuudennimeä pass. 2. partisiippiin perustuvan asemesta: 1950-luvulla Ylioppilaslehti teetti tutkimuksia siitä, kuinka paljon sen kirjoituksia luettiin, ja puhui silloin lehden *luettavuudesta*, vaikka tarkoitti *luettuuutta. Helppotekoinen mutta tuskin erityisen tyylikäs kiertoilmaus on sellainen sanaliittotyyppi, jota on käytetty kahdessa seuraavassa esimerkissä: »— — ne tuhannet, jotka kärsivät köyhyyden ja *hylättyinä olemisen* tuskaa» (saarnasta; huom. symmetriarikko ominaisuudennimellä alkavassa rinnastuksessa); »Kumpi vaihtoehto sitten lieneekin oikeampi, '*kahlehdit-tuna*' olemisen tunne on totista totta monen aviovaimon osalta» (Valitut Palat mar-rask. 1969).

Kiintoisinta kuitenkin on, että kaikesta vastuksesta huolimatta puristautuu tar-peelliseksi tunnettu partisiippikantainen ominaisuudennimikin silloin tällöin ilmoille. Muunkielis-suomalaisten sanakirjojen tekijät ovat varmaan tunteneet sellaisten

puutteen erityisen kipeänä, ja ainakin yksi leksikko, v. 1904 ilmestynyt C. G. Swanin ja Hanna Granströmin erinomainen Englantilais-suomalainen sanakirja, on koettanut korjata puutetta ottamalla rohkeasti käyttöön sellaisia johdoksia kuin *hyljättyisyys* (*abandonment* mm. 'hyljättyisyys, hylkytila'), *riivattuisuus* (*diabolism* 'pirun tempu, pirullisuus, riivattuisuus'), *sekoitettuisuus* (*promiscuousness* 'sekoitettuisuus, sekaisinoleminen, hämmennys, epäjärjestys, sekanaisuus jne. '), *suljettuisuus* (yksi *closeness*-sanan monista vastineista). Pakinassaan 26. lokakuuta 1955 Uuden Suomen Olli pyöräytti muodosteen *hemmotelluisuus* — millaisessa yhteydessä, sen osoittaa seuraava tekstikatkelma:

— Ei niitä enää hillitse mikään, komplekseja! Mutta pyydän huomauttaa, että ellei Anttia nyt saada ajoissa yrittämään kotitehtäviensä hoitamista, niin todistuksessa on nelonen sekä ruotsissa että matematiikassa. Ja silloin siitä vasta hänelle kompleksi tulee! Alemmuuskompleksi. Oikea emäkompleksi! Siitä riittää komplekseja sinulle ja minullekin kaupanpäälliseksi.

— Pitäisi koettaa hellävaroen, kauniisti, vedoten . . .

— Niinkuin ei olisi koitettu. Mutta onko auttanut? *Hemmotelluisuus*kompleksi siinä on syntynyt. No, koetetaan vielä. Antti hoi!

Muitakin samantyyppisiä voi silloin tällöin tavata. Muutama huomaamani tapaus:

alistettuisuus: [Suomen sana *alamainen*] tarkoittaa oikeastaan vain 'alla, alempana olevaa', olipa sitten kyseessä alkuperäinen alistettuisuus tai alistuneisuus taikka esim. vakaumukseen tai sopimukseen perustuva alemmuus. Lauri Hakulinen, Suomen sanaston käänköslainoja, 1969, s. 23.

mainostettuisuus: Mistä tämä hänen mainos-, [empivä tauko, jonka jälkeen:] mainostettuisuutensa johtuu? Replikki fil. maisterin suusta 1959.

sallittuisuus: — — tai tämän mukana olevan aineiston sallittuisuus, siinä on eroja — — | — — ei tulkinta-aineiston sallittuisuus aina selvänä, se voi myös tehdä epäselväksi. Prof. Matti Ylöstalon replikkejä oikeustieteellisessä tohtorinväitöksessä 1968.

sidottuisuus: Hän [opettaja] näkee siinä [välimerkissä] tiettyä ilmettä, vaikka hänen oma interpunktionensa ei olisikaan persoonallinen ja vaikka hän opetuksessaan kaiken aikaa tähdentäisi asian toista puolta, vk:n [= välimerkkien käytön] sidottuisuutta sääntöihin ja sopimuksiin. Inkeri Laurinen, Lausetajun kehityksestä suomenkielisen kansakouluopetuksen kirjoituksenopetuksen tulosten valossa, 1955, s. 76.

Kaikki tähänastiset esimerkkini ovat »ise-laajenteisia» johdoksia, ilmeistä tarttuma jälleen tyypeistä *horjuvaisuus*, *kokeneisuus*. Tavua lyhempään tyyppiin *tunnettuus* sitä vastoin on rohjettu tarttua vain harvoin. Niukka aineistoni käsittää kolme tapausta:

1) Nykysuomen sanakirjan aineskokoelmista selviää, että jo niin varhain kuin vuonna 1897 Maila Talvio käytti johdosta *hyljättyys*: »Suuttumus ja suru taistelivat hänen mielessään, kunnes ei sijaa jäänyt kuin äärettömälle hyljättyyden tunteelle»

(Aili s. 173—174). Samaan johdokseen Talvio tukeutui pari kertaa myöhemmissäkin tuotannossaan: »Tai hän ei oikeastaan ole ajatellut mitään, hän on vain vaistomaisesti tuntenut, vuorotellen äärettömän tuskan, hyljättyyden tunnetta, vuorotellen täydellistä lepoa, unohdusta, tylsyyttä» (Kaksi rakkautta, 1898, s. 222); »Niissä kasvoissa oli ääretön avuttomuus, ääretön hyljättyys — —» (Juha Joutsia, 1903, s. 241).

2) Ainakin Jyväskylän yliopiston psykologit ja kasvatustieteilijät käyttävät termiä *opittuus* '(opittavan asian) opituksitulemisaste' (englannin degree of learning). Sen ensiesiintymä lienee s. 114 J. M. von Wrightin kirjoituksessa »Siirtovaikutuksen ongelma», joka on ilmestynyt v. 1958 teoksessa Tutkimusselosteet n:o 26—31 (toim. Martti Takala, Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulun julkaisuja n:o 20).

3) »Osaan [aineenaihe]sarjoja liittyy *suosittuuden* tilasto», kirjoittaa Vuokko Raekallio-Teppo v. 1967 kirjassaan Aihevakka s. 5. Tämäkin sana tuntuu oleva tarpeen vaatima; tähän astihan on partisiiipista *suosittu* käytetty vain superlatiivikantaista johdosta *suosituimmuus*, joka ei tietenkään korvaa positiivikantaista johdosta.³

Neljänneksi tähän sarjaan liittyy *tunnettuus*. Suomen Akatemian kielilautakunnan kokouksessa lokakuussa 1967 Matti Sadeniemi kertoi Kielitoimistosta kysytyn sen sopivuutta liikealalle, jossa *tuttuus* ei tuntunut ajavan aivan samaa asiaa. Kielilautakunta myönnytteli: sana vaikuttaa mahdolliselta, tarpeelliseltakin, mutta eikö tällainen johdos saata sekaantua arkaistiseen ja runokieliseen tyyppiin *onnettuus* 'onnettomuus'? Lautakunnan kaikki jäsenet eivät tuolloin ehkä tulleet ajatelleeksi, että tyyppi *onnettuus* on suomen kielen nykyisten käyttäjien valtaenemmistölle (ja pientä filologien piiriä lukuun ottamatta kaikille tuleville käyttäjille) aivan outo. Törmäyksen vaaraa ei siis ole. Vähäisten todisteideni luulisin osoittavan, että *tunnettuuden* kaltaisia johdoksia kannattaa ei vain suvaita vaan myös suosia: niitä tarvitaan, ja niiden tyyppi liittyy kitkatta entisiin malleihin.

³ Joskus näkee käytettävän sellaista yhdyssanaa kuin *suosituimmuusjärjestys*. Tämä muodoste ontuu; sen sijasta kävisi ehkä komparatiiviin perustuva *suositummuusjärjestys* (vrt. *paremmuusjärjestys*), mutta selvin olisi epäilemättä *suosittuusjärjestys* (vrt. *suuruus-*, *pituus-* jne. *järjestys*).

Beobachtungen über die Eigenschaftsabstrakta im heutigen Gemeinfinnisch

VON TERHO ITKONEN

Verf. untersucht die Verwendung der Ableitungssilbe von Eigenschaftsabstrakta *-(u)us* : *-(u)ute-*, *-(y)ys* : *-(y)yte-* (s. Lauri Hakulinen, Handbuch der finnischen Sprache I S. 96—99) in der heutigen finnischen Gemeinsprache. Das Ableitungssuffix konnte von jeher fast an jedes beliebige Adjektiv treten: *hyvyyys* 'Güte', *nuoruus* 'Jugend', *rikkaus* 'Reichtum', *katkeruus* 'Bitterkeit, -nis', *onnellisuus* 'Glück(lichkeit)', *onnettomuus* 'Unglück(lichkeit)', *banaalius* 'Banalität' usw. In gewissem Umfang konnten Eigenschaftsabstrakta auch von Komparativformen abgeleitet werden (*nuoremuus* 'jüngeres Alter', *paremmuus* 'bessere Qualität'), während Bildungen vom Superlativ selten sind (*suositimmuus* 'Meistbegünstigung', *vanhimuus* 'höchstes Alter').

Besonders werden die Fälle behandelt, wo dem Eigenschaftsabstraktum ein Substantiv oder Partizip zugrundeliegt.

Entsprechende, auf ein Substantiv zurückgehende Wörter liegen von jeher einige Dutzend vor; sehr oft handelt es sich offenbar um Lehnübersetzungen. Z.B. *emännys* 'Amt, Aufgabe der Hausfrau od. Gastgeberin', *herruus* 'Herrschaft, -entum', *isyyt* 'Vaterschaft, -tum', *isännys* 'Amt, Aufgabe des Hausherrn, Veranstalters, Gastgebers', *johtajuus* 'Managertum, -schaft', *lapsuus* 'Kindheit', *marttyyryys* 'Märtyrertum', *sankaruus* 'Heidentum', *sihteeriys* 'Sekretärschaft; Aufgabe bzw. Amtsperiode des Sekretärs', *ystävyyt* 'Freundschaft', *äitiys* 'Mutterschaft, -tum'. In der letzten Zeit hat die Produktivität dieses Typs stark zugenommen; es kommt zu (vorläufig meist vorübergehenden, provisorischen) Bildungen wie *agenttius* 'Agententum, -schaft, -aufgabe, -sein', *huippuus* 'Spitzenstellung, -könnerschaft', *kuningattaruus* 'Königinnenentum, wie eine Königin', *neekeritys* 'Negertum, -schaft, -sein',

opettajuus 'Lehrertum, -schaft, -sein', *presidenttiys* 'Präsidententum, -schaft, -amtsperiode'.

Von den von Partizipien abgeleiteten Eigenschaftsabstrakta ist der Typus am produktivsten, der auf das sog. negierte Partizip zurückgeht: *riippumattomuus* 'Unabhängigkeit', *kokemattomuus* 'Unerfahrenheit', *käyttämättömyys* 'Unbenutztheit'. Sehr gebräuchlich waren von alters her auch die auf dem 1. Partiz. Akt. aufbauenden Fälle: *horjuv(ais)uus* 'Schwankung', *kestävyyt* 'Haltbarkeit, Dauern', *pätevyys* 'Kompetenz; Gültigkeit', *riippuv(ais)uus* 'Abhängigkeit' usw. Seltenere liegt das 1. Partiz. Pass. zugrunde: *luotettavuus* 'Zuverlässigkeit, Glaubwürdigkeit', *rangaistavuus* 'Strafbarkeit' (der Typ war bereits im vergangenen Jahrhundert bekannt, setzte sich aber in diesem Jahrhundert erst durch). Von den vom 2. Partiz. Akt. abgeleiteten Wörtern stammen wenigstens zwei aus dem vorigen Jahrhundert (*menneisyys* 'Vergangenheit' 1865, *kuolleisuus* 'Sterblichkeit' 1873), allgemeiner wird dieser Typus jedoch erst um die Jahrhundertwende (z.B. *kokeneisuus* 'Erfahrenheit, mit Erfahrung', *oppineisuus* 'Gelehrtheit', *vakiintuneisuus* 'Eingebürgertsein, Verwurzeltheit'). Verglichen hiermit gab es nur sporadische Fälle, die auf dem 2. Partiz. Pass. aufbauten. Mitunter begegnen jedoch Bildungen wie *hyljättyys* 'Verlassensein' (bei der Schriftstellerin Maila Talvio schon 1897), *sallittuisuus* 'Erlaubtsein, Gestattetsein', *sidoittuisuus* 'Gebundensein, -heit', *suosituus* 'Beliebtheit, -sein', *tunnettuus* 'Bekanntheit, -sein'. Verf. bringt noch andere ähnliche Fälle sowie ausserdem verschiedene Möglichkeiten der Umschreibungen, deren man sich häufig bedient, da der Typus zumindestens vorläufig befremdlich klingt.